

רב ארי קילסון: מראי מקומות- נדרים דף ז'

(א) **יש יד לצדקה או אין יד לצדקה**- הק' רעק"א בגלה"ש, הא כ' הר"ן לעיל (ה:) לענין ספק הגמ' ביש יד לקידושין, דלא ילפי' ממה מצינו מנדרים משום דאולי שאני נדרים דאפי' בדבורא בעלמא חיילי, משא"כ בקידושין דצריכי מעשה, וא"כ אולי לא סגי ביד. וא"כ, כאן בצדקה, הא מתפס בדבור גרידא, וא"כ לכא' פשוט דיכולין ללמוד ממה מצינו מנדרים, ומהו שאלת הגמ'. והעיר **היונת אלם** (ה') על קו' רעק"א, למה המתין להק' עד קו' הגמ' דיש יד לצדקה, הרי הי' יכול להק' לעיל גם שאלת הגמ' לענין פאה, דג"כ חל ע"י דבור גרידא. ותי' ע"פ מה ששמע מבבל **הברכת שמואל** לבאר החילוק בין נדרים לקידושין, דאין העיקר חילוק משום דנדרים מועיל ע"י דבור גרידא וקידושין צריך מעשה, אלא דבנדרים, מה שנעשה ע"י דבור הוא רק נדר, אבל בקידושין, הדבור הוא חלק של מעשה קנין, וא"כ אין ללמוד קידושין מנדרים. וא"כ, י"ל דפאה הוי דומה קצת לקדושין, דהא ע"י הפרשתו נעשה ממון של עניים, ואינו כמו צדקה, דאין הממון נעשה של עניים ע"י דבורו, אלא דהתפסת שם צדקה על החפצא הוא, ואינו קנין ממון (מלבד אם אמרי' דשייך דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לענין צדקה, דאז הוי צדקה ג"כ נעשה מעשה ע"י דבורו), וא"כ שפיר הק' רעק"א דוקא מצדקה [ולכא' יש לפקפק בזה ממש"כ הר"ן דשאלת הגמ' לענין פאה הוא שוה ממש עם שאלת הגמ' לענין צדקה, ולפי היות אלם לכא' יש מקום לחלק, ולפרש שאלת הגמ' בענין אח"ל, ויש לע' בזה].

ובעצם קו' רעק"א, כ' **הפורת יוסף** ליישב דצדקה ג"כ הוי בגדר מחוסר מעשה, שהרי כל זמן שלא באים המעות ליד גבאי צדקה, יכול הנותן לשנות המעות לאיזה צדקה שירצה, ורק לאחר שבא ליד גבאי אסור לשנותו, אלמא דמחוסר מעשה [ולפי חבנת הברכ"ש הנ"ל, לכא' לא שייך לתרץ כן, דהא סכ"ס הרי יש חלות בצדקה כמו חלות של נדר, ואינו דומה לקידושין דפועל מעשה קנין ע"י דבורו, ושפיר הק' רעק"א].

(ב) **או אין יד לצדקה**- הק' בשטמ"ק בשם הרא"ם, אפי' אם אין יד לצדקה, למה לא נתחייב מדין נדיב לב, דאמרי' דאם גמר בלבו, אפי' אם לא הוציא בשפתיו, מ"מ חייב. ותי' "ושמא גמר בלבו פירושו שנתיישב בלבו לעשות הצדקה ולא יתחרט, אבל כאן לא נתיישב עליו לבו כ"כ". ומבואר מדברי הרא"ם דס"ל דשייך דין נדיב לב בצדקה אפי' על הצד דאין יד לצדקה. אבל ע' באבני נזר (יו"ד קצ"ב, י"א-י"א), דמבואר מדבריו דהבין דמה דאמרי' דנדיב לב שייך גם בצדקה, תלוי באם אמרי' יש יד לצדקה או לא. וכן כ' האמרי בינה (נדרים כ"ז, ד"ה וראיתי) בשם ספר מקור חיים, דג"כ נקט כן, וביאר שהוא משום דשאלת הגמ' הוא אם צדקה הוקש לקרבנות או לא, וא"כ שאלת הגמ' באם יש יד לצדקה והנדון אם שייך נדיב לב בצדקה שאלה א' הם. **וע' בעונג יו"ט** (ק"י, ד"ה ובזה יש) שכ' דע"י מחשבה חל רק החיוב לקיים דבורו, אבל אין הסלע גופא נתפס בדין צדקה שיהא סלע זו נחשב כממון עניים, וא"כ שפיר עדיין שייך שאלת הגמ' לענין יד, דהיינו אם חשיב זה לממון עניים [ולכא' זה תלוי אם אמרי' דאמירתו וכו' שייך בצדקה או לא, וע' לקמן בזה]. **וע"ע בשו"ת רעק"א** (חלק ה', סי' ס"ח לר' זאבל איגר) שכ' ליישב דאף אם חל הנדר ליתן צדקה בלבו, אולם אין כופין על נדר שעשה בלבו, וכמש"כ המרדכי והרמ"א, דעל מה שחישב בלבו אין כופין, ולכן יש נפק"מ באם יש יד לצדקה או לא לענין זה.

(ג) **הפקר מי אמרי' היינו צדקה**- פי' התוס', דסתם מפקיר בשביל שיזכו בה עניים. והק' **האתון דאורייתא** (י"ז, ד"ה וע"ע בנדרים), מה בכך דכוונתו היתה שיזכו בה עניים, הרי סוף סוף בדבורו הפקירו לכל, ומה לנו בכוונתו, ואף מחשבת מצוה אין כאן, שהרי הוא יודע דהוי הפקר בין לעניים ובין לעשירים, ונהי שרצון לבו הוא שיקדימו העניים לזכות, עכ"ז אי"ז מחשבה לתת צדקה. וכ' לבאר דאיירי בעניים עומדים בפניו, ויש לו דבר שרוצה ליתנה לעניים, אלא שיש בו חיוב מעשרות, והוא רוצה ליתנה להם באופן שיהיו פטורים מהחיוב מעשרות. וא"כ, ממילא הוא מפקירו להם, ולא נתנו להם, כדי שיהיו פטורים ממעשרות, דהפקר פטור ממעשר, ומתנה חייב. ולכן, בכה"ג שפיר יש להסתפק אם יש יד להפקר מטעמא דהפקר היינו צדקה, ועכ"ז יש להסתפק דאולי אינו יד, דסכ"ס הרי אי"ז חלות צדקה אלא חלות הפקר, ומצד החלות עצמה יכולים עשירים ג"כ לזכות בה, ולכן לית בה דין ידות.

(ד) **הפקר מי אמרי' היינו צדקה**- כ' המאירי שיש שלמדין מסוגיין דהפקר כצדקה לענין שאינו יכול לחזור מהפקר כיון שעושה אותה הפקר, וכ' שכן פסק הרמב"ם. אולם כ' דבאמת אין רא' מסוגיין, דהא הגמ' שואל אם הפקר כצדקה או לא, דיש צד לומר שאינו כצדקה, וממילא שפיר יהי' יכול לחזור בו.

(ה) **ולענין הלכה**- ע' בר"ן שהביא מש"כ הרמב"ן והרשב"א, דכיון דהגמ' אינו פושט השאלה אם יש יד לצדקה או לא, א"כ אמרי' דספק איסורא לחומרא, וצריך להחמיר לומר שיש יד לצדקה. והק' הר"ן עליהם, שהרי מבואר בסוגיות בחולין וביומא דהיכא שיש ספק ממון עניים, הדין הוא דספק ממוןא לקולא, ולא אמרי' דספק איסורא לחומרא. ולכן חולק הר"ן עליהם, וס"ל דגם כאן אמרי' דספק ממוןא לקולא. **וע' בשו"ת רעק"א** (חלק ה', סי' ס"ז), **שהחתם סופר** הק' לר' זאבל איגר, מה הק' הר"ן על הרשב"א והרמב"ן מהוסוגיות דחולין ויומא, הא שאני הכא דא"י איסור דבל יחל, וא"כ בזה שפיר אמרי' דספק איסורא לחומרא, משא"כ בהני דהתם. ותמה עליו ר' זאבל, דמהו החילוק בין איסור בל יחל ובין עשה ולא תעשה דלעני תעזוב וכו', וזהו ג"כ ספק איסור, ושפיר הק' עליו הר"ן, דנראה משם דחשיב ספק

לימוד מסכת נדרים מוקדש על ידי משפחת מרמלשטיין

לזכות כל החיילים ולשמירה על עם ישראל

ממונא ולקולא. אולם ע' בקהלות יעקב (סי' ט') שהביא תי' זו מהאחרונים, ומשמע דביאר דכוונתם הוא דשאני שאלת הגמ' כאן דיש יד לצדקה, דאף דספק ממון עניים הוא, אבל הממון עניים בא מחמת הנדר, ולכן עיקר השאלה הוא על הנדר, וא"כ הוי ספק איסור. משא"כ בגמרות בחולין ויומא, האיסורים באים רק אם ממון עניים הוא, וא"כ י"ל דעיקר השאלה הוא שאלת ממונות, וא"כ בזה אמרי' דספיקו לקולא.

וע"ש שביאר מה שנח' הראשונים בזה, וכ' שכן ביאר המחנה אפרים (צדקה ב', ד"ה ולע"ד), דנח' בשאלה יסודי בענין נדרי צדקה, כשנודר מעות לצדקה, האם המעות נעשים של צדקה ממילא, וכמו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, או לא. דהיינו, דהר"ן ס"ל דממילא הוי ממון עניים, וכהשיטות דס"ל דבצדקה אמרי' אמירתו לגבוה וכו', וא"כ מיד כשנודר לצדקה, נגמר נדרו, ושוב לא שייך בל יחל, שהרי נתקיים נדרו, והממון של צדקה הם, וא"כ כל השאלה הוא שאלה של ספק ממון עניים

[ולפי"ז לכאורה אין שאלה של איסור כלל כאן, וצ"ע בזה]. אבל הרשב"א ודעימ' ס"ל דלא אמרי' דאמירתו לגבוה וכו', וא"כ אין כאן אלא נדר דצריך ליתנה לעניים, וכיון שכן, שפיר הוי ספק איסור כאן דוקא, ואינו דומה לכל הציורים של חולין ויומא, דעיקר השאלה הוא שאלה ממונית. אולם הק' הקה"י, דאכתי יש להק' מהא דיש יד לפאה, דג"כ פסק הרשב"א לחומרא מדין ספק איסור, ולמה, הרי זה ודאי נעשה פאה מיד בשעת אמירתו, ולכן למה שייך ספק איסור שם, הרי הוא ככל ספק ממון עניים. וביאר דאף היכא דאדם מתפס גוף הדבר להיות צדקה או פאה, מ"מ נכלל בזה ג"כ קבלה ליתנו לעניים, וא"כ בקבלה זו י"ל דהו"ל חשיב ספק איסור ולחומרא, בין לענין פאה ובין לענין צדקה (ולפי"ז איצ"ל דס"ל להרשב"א דלא אמרי' אמירתו וכו' לענין צדקה, דאפי' אם מהני ג"כ לענין צדקה, מ"מ הא גם יש לו קבלה על עצמו ליתנה לעניים, ובזה הוי הספק איסור).

וע"ש בשו"ת רעק"א הנ"ל, שתי' ר' זאבל שי' הרשב"א ע"פ דבריו שהבאנו לעיל, דע"י לבו מהני להיות נדר, והיד מהני רק לענין כפי', דכיון דאפי' אם אין יד לצדקה, מ"מ חל עליו החיוב ליתנה לעניים, א"כ ממילא שוב אין שייך כאן חזקת ממון, דבלא"ה אינו שלו, וצריך ליתנה לעניים, וכל השאלה הוא לענין כפי', ובזה לא שייך להק' מהסוגיא דחולין ויומא.

וע"ש בביאור הגר"א (חו"מ קנ"ה, סעי' ג'), שהביא מה שנח' הרמב"ם והרא"ש לענין אם צריך להרחיק נזקיו מספיקא, דביאר הגר"א דהרמב"ם ס"ל דצריך להרחיק נזקיו משום דכיון דמן התורה אסור להזיק, ממילא הוי ספק איסור, ואזלי' לחומרא. אבל הרא"ש ס"ל דכיון דמילי דממונא הוא, אזלי' לקולא. וכ' הגר"א דאזלי' גם בזה לשיטתייהו לענין אבידה מספק, דהרמב"ם ס"ל דאזלי' בתר האיסור, דהא השבת אבידה מצוה דאורייתא הוא, וא"כ ספיקו לחומרא, אבל הרא"ש ס"ל דמילי דממונא הוא, ולכן אזלי' בה לקולא. וכ' הגר"א וצ"ע ר"ן נדרים ז. ד"ה ולענין", ומשמע דס"ל דבזה נח' הרשב"א והר"ן בסוגיין, דהרשב"א ס"ל כהרמב"ם, והר"ן כהרא"ש. וע"ש בדברות משה (סי' ה') שהאריך בענין זה, וכ' דבכל ספק איסור שהוא ג"כ ספק ממון, צריך להבחין בכל שאלה מהו הנדון הראשון, האם הנדון של מי הוא הממון, וממילא יש כאן איסור, דבזה אמרי' דספק ממוןא לקולא, או עיקר השאלה הוא על האיסור, והממון אזיל ממילא, ובזה אמרי' דספק איסור לחומרא, ונח' הר"ן והרשב"א במהו העיקר בסוגיין, אולם לדבריו אי"ז מח' כללית בכל ספק איסור שהוא בענין ממון.

(ו) **נדהו בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו** - פי' הר"ן, דטעמו משום חשדא, דאי מתירין לו שלא בפניו, פעמים שיתירוהו שלא בפניו, וכשוראה שלא ינהגו עמו בנידוי, יבא לחשדן. וכע"ז כ' הרא"ש, דיבא לזלזל בנידוי חכמים, ולא יחוש לו אף לעתיד. אולם ע' בתוס' ובנמוקי יוסף (א:), שכ' כטעם שהר"ן כ' שהוא לא נהירא, דהיינו דנידוי שנדהו בפניו אלים טפי, ולכן לא משתליף אלא בפניו. אולם הוסיף הנמוקי יוסף דאף לפי פי' זה אי"ז אלא לכתחלה, אבל בדיעבד מהני אף שלא בפניו [נוק', דבשלמא לפי פי' הר"ן, דהכל הוא משום חשש, שפיר י"ל דמהני בדיעבד, אבל לפי הנ"ל, דהנידוי הוא חמור טפי, א"כ למה ומהכ"ת דמהני בדיבד, וצ"ע].

(ז) **השומע הזכרת השם מפי חבריו צריך לנדוהו** - הק' הר"ן בשם תוס', מאי איריא ששמע הזכרת השם, הרי אי' בירושלמי דכל שאינו עושה כשורה, צריך לנדוהו. ותי' דאה"נ, אלא דהדין דאם לא נדוהו יהי' הוא עצמו בנדוי, זה לא שייך אלא בשומע הזכרת השם מפי חבריו, ולא בכל מי שנוהג שלא כשורה, דהזכרת השם עונשו חמור. וכ' בחי' ר' ארי' לייב (א', כ"ב) לבאר באו"א, דהדין ששומע הזכרת השם צריך לנדוהו אין שייך כלל להדין נידוי שמנדין על דבר שלא עשה כשורה, ותי' דינים שונים הם. דהיינו, דמי שנתחייב נידוי כיון שעשה דבר שלא כשורה, החיוב הוא עליו להיות מנודה, אלא הגברא יש עליו חיוב נידוי, ואם מנדין אותו, חל הנידוי. אבל בשומע הזכרת השם, הרי מלבד מה שמזכיר את השם חייב בנדוי, יש ג"כ חיוב על השומע לנדוהו, וחיוב זה על השומע דוקא (ודלא כשאר עבירות, שאין חילוק בין השומה או הרואה ובין שאר אדם). והביאור הוא, דהשומע אינו יכול לשמוע הזכרת השם ולשתוק, אלא צריך למחות לכבוד המקום, ולכן צריך לנדוהו המזכיר, ואם אינו מנדה אותו, הרי העוולה תלויה בו, שהוא לא מיחה לכבוד המקום. וע"ש שמיישב עפ"י מה שהרמב"ם הביא דין זה בהל' שבועות, ולא בהל' ת"ת כשאר דיני נידוי, והיינו משום שיש גדר אחר לנידוי זה, ע"ש.

(ח) **ש"מ תלת- הק' רעק"א בגלה"ש**, למה לא אמרי' ש"מ ד', דאם לא נדהו יהי' הוא עצמו בנדוי, והניח בקו'. ותמה הרש"ש על קו', הרי חידוש זה לא שמע' כלל מהאי עובדא, וצ"ע.

(ט) **ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו** - ע' בר"ן שהביא מח' הראשונים בזה, הרשב"א ס"ל דיכול להפר לעצמו רק היכא דבאמת לא הי' בר נידוי, אבל הרמב"ם ס"ל דאפי' היכא דהוי בר נידוי ממש יכול לעשות כן. ולכאורה יש להק', בשלמא להרשב"א, שפיר שאל הגמ' היכי דמי, דהיינו, מהו הציור שיכול להפר לעצמו, אבל לפי הרמב"ם, הרי בכל ציור כן הוא, וא"כ מה שואל הגמ' היכי דמי. וע' בר' אברהם מן ההר, שכ' לפרש דברי הרמב"ם, "נראה שפירש היכי דמי שמיפר לעצמו, אם מיפר מיד והוא עצמו בלא אחר" [כלומר, שאלת הגמ' היכי דמי לא הי' מהו הציור שיכול לעשות כן, אלא השאלה היתה מה הוא יכול לעשות, האם יכול להפר לבד ממש בלא שום אחר, והאם צריך איזה זמן, ולזה הביא הגמ' ממר וזוטרא דיכול לעשותו לעצמו ממש וגם מיד].